

Зелениук Оксана Володимирівна, к.фіз.вих., доцент кафедри фізичного виховання, спорту та здоров'я людини (Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського, м. Київ), **Завацька Лідія Архипівна** к.пед.н., доцент, професор кафедри теорії і методики фізичного виховання та адаптивної фізичної культури (Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука, м. Рівне), **Макареня Володимир Вікторович**, к.м.н., доцент кафедри здоров'я людини та фізичної терапії (Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука, м. Рівне), **Бикова Ганна Володимирівна**, к.фіз.вих., доцент кафедри спеціальної та фізичної підготовки (Національна академія внутрішніх справ м. Київ), ov.zeleniuk@ukr.net

ФОРМУВАННЯ СТРУКТУРНО-ЗМІСТОВИХ МОВЛЕННЄВИХ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ІЗ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ

***Анотація.** У статті висвітлено проблематику формування у навчальному процесі майбутніх фахівців із фізичної культури і спорту мовленнєвого компоненту як базової структури професійної компетенції. Представлено концептуальну персоналізовану модель формування у студентів фізкультурно-оздоровчих спеціальностей його використання як пріоритетної умови успішного майбутнього педагогічно-професійного спілкування.*

***Ключові слова:** студенти, фізична культура і спорт, комунікативна компетентність, педагогічно-професійне спілкування, мовленнєвий компонент професійної компетенції.*

Zeleniuk Oksana Volodymyrivna, PhD in Physical Education, Associate Professor of the Department of Physical Education, Sports and Health (V. I. Vernadsky Taurida National University, Kyiv), **Zavatska Lidia Arkhyivna**, Ph.D in Pedagogical Sciences, Associate Professor, Professor of the Department of Theory and Methodology of Physical Education and Adaptive Physical Culture (Academician Stepan Demianchuk International University of Economics and Humanities, Rivne), **Makarenya Volodymyr Viktorovich**, Doctor of Medical Sciences, Associate Professor of the Department of Human Health and Physical Therapy (Academician Stepan Demianchuk International University of Economics and Humanities, Rivne), **Bykova Ganna Volodymyrivna**, PhD in Physical Education, Associate Professor of the Department of Special and Physical Training (National Academy of Internal Affairs, Kyiv), ov.zeleniuk@ukr.net

FORMATION OF STRUCTURAL AND CONTENT SPEECH PROFESSIONAL COMPETENCES OF FUTURE SPECIALISTS IN PHYSICAL CULTURE AND SPORT

Abstract.

Introduction. *The article is devoted to highlighting the problems of forming a language component within the educational process of future specialists in physical culture and sports as a basic structure of a professional competence.*

Purpose. *Conducting analysis of professional communication competence for future specialists in physical culture and sports with the accent on one of its components - language component.*

Methods. *Theoretical analysis of the materials of specialized literature.*

Results. *Professional communication competence of future specialists in physical culture and sports means solving communication tasks in the environment of professional communication, having enough discussion skills, the ability to produce verbal and written content of specialized information. This thesis is based on the paradigm of modern psychological and pedagogical concepts regarding the characteristics of a student's personality as the object of communication and foresees the formation of professional competences that are realized through verbal and nonverbal relationships within the general structure of communication competence. Communication and language competences include the student's mastery in verbal and nonverbal communication means, as well as culture, rightness, expressiveness and aesthetics of speaking.*

Originality. *According to specific demands for specialists in physical culture and sports modern academic definitions have been adapted for the terms «professional communication competence», «language component of communication competence» and «language competence» that as a whole reflect its core. Based on the analysis of the state of methodical development of technological innovations in the area of training specialists in the humanities field a conceptual personalized model is introduced for forming for the students of physical and health majors in universities the language component of professional competence and means of its usage as a priority condition for future successful pedagogical and professional communication.*

Conclusion. *The highlighted general bases for forming a personalized system of language competence within the education process for students of physical and health majors in universities are one of the quality priorities for training future specialists that will be able to work productively in modern social and economic conditions. Forming a specialized language component within the educational process of future specialists in physical culture and sports is an important component of general training of students for independent pedagogical performance within their chosen major and a prerequisite of successful career growth.*

Key words: students, physical culture and sports, communicative competence, pedagogical-professional communication, language component, professional communication.

Світова інформаційна ера у сучасному глобалізованому суспільстві XXI століття супроводжується швидким розповсюдженням комунікаційного контенту, що стає універсальним базисом соціально-економічного прогресу та безумовною якісною характеристикою приналежності країни до когорти передових економічно розвинених держав.

Ось чому необхідність встановлення швидких і персоніфікованих комунікативних зв'язків стає нагальною потребою сьогодення як дієвий засіб досягнення бажаного результату підготовки фахівців нової генерації, здатних плідно працювати у новітніх ринкових економічних умовах.

Пріоритетним завданням вищої школи є підготовка кваліфікованих, компетентних, гармонійно розвинених особистостей, які поєднують лідерські якості з високою загальною культурою, моральністю, патріотизмом і повсякденною потребою до набуття нових знань та безперервного самовдосконалення власних інтелектуальних, психосоматичних характеристик, спрямованих на досягнення вершин професійної компетентності та життєвого благополуччя [1–4].

Наголосимо, що структура сучасних наукових концепцій психолого-педагогічних характеристик особистості студента, як суб'єкта спілкування, базується на визначенні, насамперед, його комунікативних компетенцій, через які втілюються вербальні взаємовідносини, що виникають у процесі підготовки до майбутньої професійної діяльності [2–10].

У цьому контексті, одним із дієвих аспектів підготовки майбутніх фахівців із фізичної культури і спорту (ФКіС) є формування професійної компетентності щодо оволодіння теоретичними знаннями у галузі гуманітарних та медико-педагогічних наук, теорії й методики фахових дисциплін, а також спеціалізованих практичних вмінь і навичок [3; 4; 6–10].

Успішна реалізація цих вимог передбачає набуття студентом професійної мовної компетентності, яка формується на засадах оволодіння діловою літературною мовою, навичками комунікативно доречного її використання, а також здатністю швидко взаємодіяти й встановлювати психологічні контакти і створювати атмосферу довіри, взаєморозуміння та поваги у процесі фахової діяльності.

Вибір тематики нашого дослідження обумовлено недостатньою методологічною розробленістю проблематики особливостей становлення і розвитку мовленнєвої комунікативної компетентності майбутніх фахівців із ФКіС, як базової передумови їхньої успішної професійної кар'єри.

Українська концепція підготовки висококваліфікованих кадрів для галузі фізичної культури і спорту є важливою гуманітарною складовою

загальноосвітньої європейської стратегії, що передбачає духовне і фізичне виховання молоді, свідоме та мотивоване залучення її до регулярних занять фізичними вправами, використання яких забезпечує формування здорового способу життя та власної відповідальності за стан здоров'я [3; 4].

Поточний аналіз сучасної науково-методичної літератури з проблем формування комунікативної компетентності у представників різних професійних напрямів дозволив встановити, що існує досить аргументований термінологічний апарат цього важливого розділу психологічного міжособистісного спілкування [2–6].

Фахівцями були визначені окремі компоненти загальної та фахової комунікації, розроблені методики навчання студентів вмінням спілкуватися із різними групами населення у віковому та гендерному аспектах, представлені технології викладання студентам профільних кафедр закладів вищої освіти загальних засад методик розвитку вмінь і стійких навичок регулювання власного емоційного стану у конфліктних та стресових ситуаціях тощо [2–6].

Наголосимо, що за останні роки тематика загальної структури комунікативної компетентності майбутніх фахівців із ФКіС стала предметом чисельних наукових досліджень [3; 4; 6–10].

У цих наукових розвідках комунікативна когнітивна компетентність визначається як базова інтегрована складова психосоматичної структури особистості, розвиток та вдосконалення якої обумовлює здатність щодо успішного професійного спілкування.

Разом із цим, залишається ще недостатньо розробленими і науково обґрунтованими загальні засади формування персоніфікованої системи мовленнєвої компетентності майбутніх фахівців із фізичної культури і спорту, що й обумовило актуальність нашої статті.

Мета статті – дослідити загальні засади професійної комунікативної компетентності майбутніх фахівців із фізичної культури і спорту та розкрити один із її складових – мовленнєвий компонент.

Завдання статті:

– розкрити наукові дефініції «професійна комунікативна компетентність», «мовленнєвий компонент комунікативної компетентності» та «мовна компетенція» до специфічних вимог діяльності майбутніх фахівців із фізичної культури і спорту;

– представити характеристику мовленнєвого компоненту комунікативної компетентності та засобів його формування у навчальному процесі підготовки майбутніх фахівців із фізичної культури і спорту, як пріоритетної умови їхнього успішного педагогічно-професійного спілкування.

Сутність професії фахівців із фізичної культури і спорту полягає у роботі, що має складний характер і передбачає низку видів діяльності, пов'язаних із педагогічною, когнітивною, комунікативною, організаційно-методичною та науковою працею із використанням засобів фізичної куль-

тури і спорту з рекреаційною, лікувально-профілактичною й спортивно-оздоровчою метою [3; 4; 6–10].

Наголосимо, що процес спілкування є однією із найважливіших складових професійної діяльності фахівців із ФКіС, незалежно від їхньої спеціалізації, адже він передбачає реалізацію заздалегідь визначених стратегічних та оперативних цілей і завдань, пов'язаних із цілеспрямованим впливом фізичних вправ та факторів природи на стан здоров'я і фізичного розвитку людини.

Професійна комунікативна компетентність майбутніх фахівців цього профілю передбачає вирішення комунікативних завдань в умовах професійного спілкування, володіння достатнім дидактичним обсягом дискурсивних навичок, вмінням продукувати мовний і письмовий контент спеціалізованої інформації. Зазначимо, що процес цілеспрямованого формування професійної комунікативної компетенції майбутніх фахівців із фізичної культури і спорту включає навчання студентів виконувати завдання, що спрямовані на розвиток гуманістичного мислення; усвідомлення цінностей обраної професії; формування професійно-комунікативних умінь і навичок; активізацію мотиваційної сфери щодо успішного навчання, а також підготовку до самостійної роботи за обраною спеціальністю тощо.

Дефініція «*Професійна комунікативна компетентність*» має складно організовану структуру, підпорядковану специфіці конкретної професії та визначається як сукупність комунікативних знань, вмінь, навичок і практичного досвіду, за допомогою яких суб'єкт спілкування реалізує цілі та завдання фахової діяльності й досягає позитивного взаєморозуміння.

На підставі системного підходу до аналізу структури професійної комунікативної компетентності визначаються чотири її основні компоненти: *когнітивний (пізнавальний), комунікативно-мовленнєвий, соціально-перцептивний та інтерактивний*, які перебувають у нерозривній єдності між собою, але для зручності кожен із них краще розглядати окремо (рис. 1).

Поняття трактування професійної комунікативної компетентності базується на поєднанні двох визначальних характеристик: мовних професійно-комунікативних та інформаційно-когнітивних знань і вмінь, що забезпечують повноту оволодіння фаховим контентом обраної спеціальності.

Ця стаття присвячена розкриттю *комунікативно-мовленнєвого* компоненту професійної комунікативної компетентності майбутніх фахівців із ФКіС.

Треба розрізняти фонетично близькі, але семантично різні поняття – мовні компетенції та комунікативно-мовленнєві компетенції.

Мовні компетенції – це визначені часом й історично підтвержені певні мовні нормативні поняття, категорії, правила побудови вербальних і писемних конструкцій, лінгвістичний запас термінів та професійних дефініцій тощо.

Комунікативно-мовленнєві компетенції передбачають володіння студентом вербальними та невербальними засобами комунікації, а також культурою, правильністю, виразністю й естетичністю мовлення.

Рис.1. Структура професійної комунікативної компетентності

Вони включають такі вміння:

- говорити;
- слухати співрозмовника;
- адекватно розуміти сутність інформації;
- програмувати та висловлювати свої думки в усній і письмовій формі;
- володіти командним голосом і вміннями чітко й виразно подавати команди під час виконання фізичних вправ;
- мати навички професійно грамотного використання спортивної термінології тощо.

Вербальна комунікація, як засіб спілкування, одночасно виступає і як джерело інформації, і як спосіб впливу на співрозмовника та є важливою умовою налагодження контакту в процесі взаємодії та створення спільного комунікативного поля.

Невербальна комунікація, доповнюючи мовлення, розгортається у контексті з вербальною і, таким чином, надає спілкуванню суттєвих емоційних відтінків, демонструє власне ставлення до інших людей та створює атмосферу взаємодовіри й взаємоповаги.

Зазначені складові формування у студентів комунікативно-мовленнєвого компонента комунікативної професійної компетентності включають такі вміння:

- користуватися загальними комунікативними, мовленнєвими й етичними правилами, нормами;
- грамотно викладати свої думки в усній і письмовій формі;

– коригувати мовленнєву та немовленнєву форми спілкування, стратегію і тактику взаємодії відповідно до інтересів, рівня підготовленості та психологічного стану співрозмовника;

– слухати та чути співбесідника, ставити запитання різного типу, коректно вступати у розмову, подавати репліки, доповнювати і розвивати тему бесіди або аргументовано заперечувати твердження;

– виступати перед аудиторією з різними цільовими настановами;

– вдосконалювати мовленнєві засоби культурного самовираження;

– вміти користуватися командним голосом як інструментом організаційно-методичного керування та мотиваційного впливу на тих, хто займається фізичними вправами груповим або індивідуальним методом;

– професійно грамотно застосовувати спортивну термінологію тощо.

Отже, комунікативно-мовленнєвий компонент комунікативної компетентності майбутніх фахівців із фізичної культури і спорту – це:

– здатність студента доцільно застосовувати вербальні (семантичні, граматичні, синтаксичні тощо) і невербальні (просодичні, кінетичні, проксемічні тощо) засоби для виконання комунікативних функцій (повідомлення, переконання, передавання інформації тощо) під час професійної діяльності;

– володіння студентами граматичним кодом (словниковим запасом, правилами правопису та вимови, словотворенням і побудовою речень).

Об'єктивною характеристикою ступеню оволодіння студентом вимог комунікативно-мовленнєвої компетентності слугують такі критерії:

– вміння говорити та мати ораторські навички (здатність формулювати думку, адекватну ситуації взаємодії, володіння командним голосом тощо);

– вміння слухати (здатність щодо правильного і поглибленого розуміння позиції партнера зі спілкування та досягнення взаєморозуміння);

– вміння невербального спілкування (вміння володіти інтонацією, паузами, пантомімічними навичками, здатність уникати зайвих рухів).

Саме визначення цих індивідуальних складових структури й змістових показників комунікативно-мовленнєвої компетентності дозволяють розкрити наявний когнітивний потенціал студентів щодо рівня його загальної педагогічної здатності до успішного майбутнього фахового спілкування.

Отже, висвітлені загальні засади формування персоніфікованої системи мовленнєвої компетентності у навчальному процесі студентів фізкультурно-оздоровчих спеціальностей закладів вищої освіти є одним із пріоритетів підготовки майбутніх фахівців, здатних плідно працювати у сучасних соціально-економічних умовах. Отримані результати дозволяють зробити такі висновки:

1. Аналіз професійної комунікативної компетентності майбутніх фахівців із фізичної культури і спорту показав важливість формування одного із визначальних її складових – мовленнєвого компоненту як підґрунтя загальної фахової компетенції;

2. У статті розкриті термінологічні поняття «професійна комунікативна компетентність», «мовленнєвий компонент комунікативної компетентності» та «мовна компетенція»;

3. На підставі аналізу інформаційного контенту сучасних технологічних інновацій у сфері підготовки фахівців гуманітарного профілю, розроблена концептуальна модель формування персоніфікованої системи мовленнєвої компетентності та засобів її використання у навчальному процесі підготовки кваліфікованих кадрів фізкультурно-оздоровчих спеціальностей, як пріоритетної умови їхнього успішного педагогічно-професійного спілкування.

4. Формування мовного фахового контенту у навчальному процесі майбутніх фахівців із фізичної культури і спорту є важливою складовою загальної підготовки студентів до самостійної педагогічної діяльності за обраною спеціальністю та передумовою успішного кар'єрного зростання.

Подальші наукові розвідки доцільно спрямувати на дослідження інших компонентів структури професійної комунікативної компетентності студентів фізкультурно-оздоровчих спеціальностей вишів.

Список використаних літературних джерел

1. Концепція розвитку освіти України на період 2015–2025 років. URL: <http://old.mon.gov.ua/ua/prviddil/1312/1390288033/1414672797/> (дата звернення: 05.05.2020).

2. Гавриляк Л. Ю. Комунікативна компетентність як складова професійної підготовки сучасного фахівця. *Науковий журнал «ЛОГОС. Мистецтво наукової думки»*, № 3 Квітень, 2019. С. 70–73.

3. Зеленюк Оксана, Бикова Ганна. Комплексна структура когнітивної комунікативної компетенції майбутніх фахівців із фізичної культури і спорту. Проблеми формування здорового способу життя молоді: Матеріали VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої 200-літтю розвитку плавання у Львові; Під заг. ред. Сіренко Р. Р. Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2020. С. 52–56.

4. Лахтадир О. В., Чекмарьова В. В., Зеленюк О. В., Бикова Г. В. Комунікативна психолого-педагогічна компетентність майбутніх фахівців із фізичної культури і спорту. *Науковий часопис Національного пед. універс. ім. М. П. Драгоманова. Серія № 15. Наук.-пед. проблеми фіз. культури (фізична культура і спорт): зб. наукових праць*. За ред. О. В. Тимошенка. К.: В-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2018. Вип. 11 (105). С. 75–79.

5. Комунікативна компетентність. URL: <https://sites.google.com/site/komunikativna21234567890/> (дата звернення: 05.05.2020).

6. Конох А. П. Формування професійної компетентності майбутніх учителів фізичної культури. *Вісник Запорізького національного університету: зб. наук. праць. Фізичне виховання та спорт*. Запоріжжя: ЗНУ, 2018. № 1. С. 31–37.

7. Іваній І. В. Основи професійно-педагогічної культури фахівця фізичного виховання та спорту: навч.-метод. посібник. Суми: СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2016. 196 с.

8. Павлюк Є. О. Теоретичні і методичні засади професійного становлення майбутніх тренерів-викладачів у процесі фахової підготовки: дис. ... доктора пед. наук: 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти». Хмельницький, 2017. 629 с.

9. Проценко А. А. Система професійної підготовки сучасного вчителя фізичної культури. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка. Серія: Педагогічні науки*. Чернігів: ЧНПУ, 2017. Вип. 143. С. 86–91.

10. Степанченко Н. І. Система професійної підготовки учителів фізичного виховання у вищих навчальних закладах: монографія. Львів: Піраміда, 2016. 652 с.

References

1. Kontseptsiiia rozvytku osvity Ukrainy na period 2015–2025 rokiv. URL: <http://old.mon.gov.ua/ua/prviddil/1312/1390288033/1414672797/> (Last accessed: 05.05.2020) (In Ukrainian).

2. Havryliak L. Yu. (2019). Komunikatyvna kompetentnist yak skladova profesiinoi pidhotovky suchasnoho fakhivtsia. *Naukovyi zhurnal «АΟΗΟΣ. Mystetstvo naukovoi dumky»* (Scientific journal «ΑΟΓΟΣ. The art of scientific thought»), № 3, Kvitin, 70–73 (In Ukrainian).

3. Zeleniuk Oksana, Bykova Hanna. (2020). Kompleksna struktura kohnityvnoi komunikatyvnoi kompetensii maibutnikh fakhivtsiv iz fizychnoi kultury i sportu. Problemy formuvannia zdorovoho sposobu zhyttia molodi: Materialy VIII Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii, prysviachenoi 200-littiu rozvytku plavannia u Lvovi; Pid zah. red. Sirenko R. R. Lviv: Vydavnychi tsestr LNU imeni Ivana Franka, 52–56 (In Ukrainian).

4. Lakhtadyr O. V., Chekmarova V. V., Zeleniuk O. V., Bykova H. V. (2018). Komunikatyvna psykhologo-pedahohichna kompetentnist maibutnikh fakhivtsiv iz fizychnoi kultury i sportu. *Naukovyi chasopys Natsionalnoho ped. univers. im. M. P. Drahomanova. Seriiia № 15. Nauk.-ped. problemy fiz. kultury (fizychna kultura i sport): zb. naukovykh prats* (Scientific Journal of the National Ped. univers. them. M. P. Dragomanova. Series № 15. Nauk.-ped. problems of phys. culture (physical culture and sports): Coll. scientific works). Za red. O. V. Tymoshenka. K.: V-vo NPU imeni M. P. Drahomanova, 11 (105), 75–79 (In Ukrainian).

5. Komunikatyvna kompetentnist. URL: <https://sites.google.com/site/komunikativna21234567890/> (Last accessed: 05.05.2020) (In Ukrainian).

6. Konokh A. P. (2018). Formuvannia profesiinoi kompetentnosti maibutnikh uchyteliv fizychnoi kultury. *Visnyk Zaporizkoho natsionalnoho universytetu: zb. nauk. prats. Fizyчне vykhovannia ta sport* (Bulletin of Zaporizhia National University: a collection of scientific papers. Physical education and sports). Zaporizhzhia: ZNU, 1, 31–37 (In Ukrainian).

7. Ivani I. V. (2016). Osnovy profesiino-pedahohichnoi kultury fakhivtsia fizychnoho vykhovannia ta sportu: navch.-metod. posibnyk. Sumy: SumDPU imeni A. S. Makarenka (In Ukrainian).

8. Pavliuk Ye. O. (2017). Teoretychni i metodychni zasady profesiinoho stanovlennia maibutnikh treneriv-vykladachiv u protsesi fakhovoi pidhotovky: dys. ... doktora ped. nauk: 13.00.04 «Teoriiia i metodyka profesiinoi osvity». Khmelnytskyi (In Ukrainian).

9. Protsenko A. A. (2017). Systema profesiinoi pidhotovky suchasnoho vchytelia fizychnoi kultury. *Visnyk Chernihivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni T. H. Shevchenka. Seriiia: Pedahohichni nauky* (Bulletin of Taras Shevchenko National Pedagogical University. Series: Pedagogical sciences). Chernihiv: ChNPU, 143, 86–91.

10. Stepanchenko N. I. (2016). Systema profesiinoi pidhotovky uchyteliv fizychnoho vykhovannia u vyschychkh navchalnykh zakladakh: monohrafiia. Lviv: Piramida (In Ukrainian).

Стаття поступила в редакцію 09.06.2020 р.